

PETRI CSATHÓ FERENC

Ikárosz mosolya

Nem tudom már a házad édes melegét,
az édenről locsogó nőket
elfedtem; napközben
hókusz-pókusz válik
minden, amit a vénnek mondanak;
kötőbla, kardvas mind elolvad.
A gyors agóniában bízom, Dédalos;
zuhanok már, mosolygok.
Még látom: állsz a szírtfokon
és dobálsz al a törhetetlen
papírrepülőket, bukdácsolnak
a langyos koraesti szélben.

TÓTH LAJOS: VÁGYÓDÁS

Reizner hasonmásban

Reizner János (1847–1904), Szeged történetírója, a Somogyi-könyvtár és a Városi Múzeum későbbi igazgatója, jogi tanulmányainak befejezése (1869) és ügyvédi vizsgája (1871) közt Csanád vármegye tanfelügyelő-ségén. Makón „tollnok”, későbbi, de mára szintén elavult szóval írónak volt. Történeti hajlamai már ekkor megmutakoztak: levéltári búvárkodásának Makóra vonatkozó eredményeit cikksorozatokban tette közzé a megye még egyetlen újságjának, a Maros című hetilapnak 1870. évi számaiban. Több mint egy évtizeddel később, amikor Reizner már a Somogyi-könyvtár igazgatója volt, és Szeged történetéhez (1899–1900) gyűjtötte anyagát, Major Miklós makói polgármester megkérte, írja meg Makó történetét. Reizner elebb szabódott, tudván, hogy alkalmi kutatásai nem teszik lehetővé teljes, monografikus mű megírását, mégis kecsesített, hogy eredményeit könyvben teheti közzé, tehát kikerekítette korábbi írásait, merített Szirbik Miklósnak akkor még kéziratban levő krónikájából (1836) is, és így jelent meg — némileg a Szeged története előgyakorként — 1892-ben Szegeden. Bába Sándor nyomdájában, mindössze ötszáz példányban *Makó város története*. Az első tiszteletpéldányt „a turini remete”, Kossuth Lajos kapta.

Mint a legtöbb várostörténet, ez is a város nevének magyarázatával kezdődik. Reizner Makó nevét helyesen eredeztette birtokosától, Makó bántól, az ő személynevéről pedig elmondta ugyan a turkológus Nagy Géza véleményét, mely szerint az iráni nyelvben *dicső* jelent, de Jerney János nyomán feltételezte, hogy inkább valamely szent nevéből keletkezett. A nyelvtudomány ezt igazolta, amikor Makó vitéz nevét a görög Makariosz, szerbhorvát Makarije rövidített és magyarított változatának tartja.

Reizner művének érdeme, hogy főként a városnak 18. századi történetét, a népek a feudális iga ellen vívott küzdelmeit tárgyalja részletesen, így a csanádi püspökök földesúri követelei ellen és az örökváltságért folytatott harcait. Ehhez képest változatosabb a középkori viszonyok ismertetése, és már a korabeli lehetőségekhez képest is hiánya a műnek a szabadságharc és az önkényuralom története. Ebből a időből csak a makói díszesizma anekdotája (1863) ke-

rült az utolsó fejezetbe. Alig esik szó a város művelődéstörténetéről, a tanvilág kialakulásáról és a város gazdaságát annyira jellemző hagyományos termelés kezdeteiről. De érdeme még Reizner könyvének értékes oklevéltára: 13 iratot közölt a 1601 és 1836 közötti években; köztük a népköltő Giltze Istvánnak az 1821. évi marosi árvízről való históriás énekét, a Grün Orbán szegedi nyomdájában még az évben kiadott füzetből, a Somogyi-könyvtár példányáról. Ennek a *hírversnek* ritka érdekessége, hogy változatát 1951-ben Péczely Attila Tápén *dallamostul* jegyezte föl, tehát a *ponyváról* belekerült a népköltészetbe. 1973-ban Tóth Ferenc, a makói József Attila Múzeum igazgatója a gyomai Kner Nyomdával elkészíttette a füzet hasonmását, és szakszerű előszávvál, magyarázó jegyzetivel bibliofil könyvben kiadta.

S most ugyancsak az ő gondozásában jelent meg *A makói múzeum füzetei* című sorozat 40. számaként Reizner művének. Makó történetének hasonmás kiadása — ezúttal ezer példányban. Tóth Ferenc utószavában ismerteti a könyv születésének történetét, Buzás László pedig lefordította a latin nyelvű okleveleket, betűrendbe szedett latin, magyar szómagyarázatokat ad, és összeállította a könyv eredeti kiadásából hiányzó névmutatót.

Azóta persze Makó múltjának számos jeles kutatója (Eperjessy Kálmán, Kelemen Ferenc, Erdei Ferenc s nem utolsósorban Tóth Ferenc) új monográfiára valót tett közzé, de Reizner műve forrásként ezután is nélkülözhetetlen.

S ma is időszerű csaknem száz évvel ezelőtti művének előszava: „A sokszor elpusztult, de mindannyiszor új életre kelt és a gyakori sorscsapás dacára is mindegyre gyarapodó és város történelmét tehát azon hazafiúi óhajjal nyújtom át Makó város lelkes közönségének, hogy abból az elődök tiszteletre méltó küzdelmeit, az ősek hazaszeretét és a szülőváros iránt való mindenkorai áldozatkész hajlamaikat megismerve, az utódok és unokák is nagy tettekre buzduljanak, s az ősek felkészülésével és kitartásával küzdelmek azon szép és magas feladatok betöltésén, melyek a haladás, az anyagi jólét és szellemi emelkedés terén Makó város magyar közönségére a jelenben és a jövőben várakoznak.”

PÉTER LÁSZLÓ

Ygazság

Miről beszélnek a lapok? Arról például, hogy a lakosság elitéi ezt vagy azt, az ügyészség pedig megmondja, törvénytörés nem történt, legföljebb etikailag kifogásolható, hogy ez meg ez — mondjuk, Nagykanizsán — sorozatban esereberélte a lakását. Vagy nem azok kapták a lakástámogatási segítyt, akik rászorultak, hanem azok, akik közel voltak a tűzhöz. Ez is ember, az is ember, minnek kellene itt különbséget tenni? A jámbor, egysejtű állani-polgár persze azt mondja erre, ha nem sérti a törvényt, akkor igen vastag az ábrázatán a bőr. Vagy a törvénynek, vagy az illetőnek, vagy mindkettőnek. Mintha egyetlen tüszentéssel szóródott volna szét a fertőző baktériumok, olyan hirtelen terjedt el ez a kór az egész országban. Azt is mondja a közönséges, ennél fogva jogban járhatlan állampolgár, aki visszaél helyzetével és hatalmával, illetve hatalmából fakadó különleges helyzetével, akkor is bünt követ el, ha csak etikátlanok tartjuk. Egy nemzet, egy rendszer tiszta lelkét sározza be.

Áradnak hozzánk a levelek olyan tömegjelenségekről is, amikre eddig oda se mertünk figyelni. Arról például, hogy ez vagy az a hatalmasság még mindig állami kocsival jár kertjét vagy tanyáját művelni. Megint kimozdhatjuk, akár a törvény nevében is, hogy nem törvénytörés a dolog, hiszen bizonyos fontos posztokon járandóság az állami kocs. Annyira gyermeketeg lenne a közérköles, hogy erkölcselennék, tehát bűnös játéknak tekintni ugyanezt? Vagy azt, hogy az épülő lakásokhoz minden lakónak magának kell borsos summáért bevezettetnie a vizet, a villanyt, a gázt, kivéve a gyevi bíró. Azért lett ennyire kényes a közérköles, mert naponta mondjuk, már nem is a szakadék szélén áll az ország, hanem egy lépéssel beljebb, a külön köcsi, külön benzín, külön víz, külön villany, külön gáz, magáncélra, több mint luxus. És akiről beszélnek a levelek, régesrég nem püspök az, inkább a nép hivatalos fia. Az is közöttük van, aki főnnyhangon jelentette ki egyszer: a szocializmus nem érdekli a maga nyomora! Hát akkor kit érdekel? — teszi hozzá levelezőnk. Nem vesszük észre, olyan vastag réteg keveredett már nyomorba, akár az öt deka parizer szintjére, nem is merjük kimondani. Ha nagynéha mégis találunk rá utalást, beleszédülünk. És azt a tételt még mindig nem függesztettük föl, hogy ebben az országban minden hatalom a dolgozó népe. Ha még marad neki. A nyájé. A gyapja azonban ismét csak keveseké lehet? Így pattognak a levélírók, vagy még ilyebbül.

Minden viszonylagos persze. Halálom a vitát, miért nem kaphatták meg a Svédországban dolgozó vendégmunkások az ottani törvényes bérüket. Azért, mert olyan magas lett volna, mint itthon a minisztereké. Hogy megvárakoztatás ne érje a dolgozó népet a kapitalizmus közvetlen tapintása révén, közbeiktatunk annyi impexet, hogy lecsapolhassuk. Svédország azonban a világ egyik leggazdagabb állama — csak adórendszerünkkel akartuk utolérni, de már a képviselők is nyíltan mondogatják, megettették őket vele —, mi pedig idestova a legszegényebbek vagyunk. Azt nem tudom, a svéd főember elmehe-e kertet művelni állami kocsival — gyanítom, nem! —, de azt érzem, mostani silány helyzetünkben a mi szegénységünk joggal hánytorgatja föl ezt is.

Nem először írom le, hogy ideológiát is gyártottak maguknak az aranygyap-

júnak élők. Egyre messzebb vagyunk attól a történelmi korszaktól, amire hivatkoznak, de nem annyira, hogy ne értené az is, akinek most bontakozik csak az esze. Ha a múlt rendszerben a félhülye gróf megengedhette magának, hogy dőzsöljön, mulasson, herdáljon és vadásszon, akkor én, a dolgozó nép fia, hogyan engedhetném meg magamnak ugyanezt? És akiben a kérdés fölmerül, megterem benne a felelet is, mert megteszi. Nagykanizsán is, Szolnokon is, Salgótarjánban is. A koldusszegényre visszaváltozott nyugdíjas pedig szívatja a fogát öreg napjaiban: ezért harcoltam én egész életemben? Ennyire messzire jutottunk volna az igazságtól? Pardon: az Ygazságtól!

Gárdonyi Géza vékonyfüzetű legendájában olyan ordító helyzetre talál a földre lekvánésiskodó angyal: csöppet se csodálom, ha alig akadtam rá a könyvtárban is. Nem történetek utána a kiadók, noha biztos vagyok benne, akármelyik újsütetű kisvállalkozás föl-pöndülne belőle. Ha csak Szegeden adnák ki, és csak itt terjesztenék, akkor is. Kegyetlen fintorral szegi be a végét az egyébként még mindig nagyon népszerű írónk. Ropja a táncot valamennyi égi lakó, még Ábrahám is előhúzza Sárát. Habakuk is rakja szep-szent Borbálával. Szent Márk és Szent Lukács, s valamennyi szentek...

Szentek minálunk mostanában egyre ritkábban teremnek, ennél fogva nem is folytatom tovább. Éljen az Ygazság!

HORVÁTH DEZSŐ

Egy úr a képviselőházból

Pulszky Károly egy olyan kormány áldozata lett, melynek egyáltalán nem volt fontos a kultúra. Ez a megjegyzés Nemeskürty István szájából hangzott el a legutóbbi Gondolat-jel adásában, annak kapcsán, hogy a Szépművészeti Múzeumban kiállítás nyílt a Pulszky-gyűjtemény képeiből.

A hazáról, nemzetről, történelemről oly felelősen gondolkodó, humanista történésznek, úgy vélem, tragikusan igaza van. A századfordulón öngyilkosságban hajszolnak egy európai műveltségű embert, az Országos Képtár igazgatóját, országgyűlési képviselőt, mert az állam pengőforintjait az ezeréves múlt ünneplése közepette holmi XVI. századi itáliai mester festményre pazarolja. Búne, hogy megpróbált kicsit messzebb tekinteni, mint a millennium bővületében élő kortársai. S mert a hatalom nemigen szerette a kiművelt embertől, segítette azt mihamarabb porba hullatni. Pulszky nevét az utókor alig ismeri, pedig neki köszönheti a mai Szépművészeti Múzeum képanyagának jelentős részét, melyet nagy szakértelemmel gyűjtött össze a kiegyezés utáni években. Külföldi kapcsolatait, személyes presztízse révén olyan remekművekhez jutott hozzá, melyek nélkül ma nemzeti kincstárunk jóval szegényebb lenne. Am Pulszky buzgólkodását a Tisztelet Ház egy idő után fölösleges költségeknek, az állampénz elherdálásának aposztrofálta. Végül a rosszízű intrikák elől helyzetet teremtettek, hogy képtárigazgató ellen — sikkasztás vádjával — bírósági eljárás indult, majd állásából is felfüggesztették. Később a törvénytörés elejtette ugyan a vádat és felmentette a vádlottat, de a negyvenhat éves, érzékeny idegrendszerű Pulszky nem bírta a meghurcoltatást. Idegösszeomlást kapott, főbe lőtte magát.

Egy gazdag nagypolgár, közéleti embert, az ünnepeket színesítő, Márkus Emília férjét segítette a halálba a képviselőház, mert az szellemi fölényével, személyes sikereivel kilógott a korlátozott képviselők sorából. Nemeskürty így siratja el „A köszívű ember unokái” című könyvében: „Pulszky Károlyt a hetvenes-nyolcvanas években még oly nyitott, nagyvonalú, kultúrára éhes országgyűlési képviselőháza azért kergette száműzetésbe és a halálba, mert művelt ember volt. Mert tudta, mennyit ér egy Piombo-kép... Mert Londonban született és tanult... Mert ahol csak tehette, elmarasztalta az elmaradott magyar viszonyokat.” S mint a

sorokból kitűnik, a nemes vad leterítésébe az egykori ellenzék is derekasan beegített. Nyilván oka van annak, hogy a kiegyezés idején még okos konszenzusra és programalkotásra képes ellenzék a századfordulóra már csak botrányokra, olcsó hangulatkeltésre alkalmas gyűlekezeté vált. Valószínűleg láthatatlan nagyhatalmi kezek rendezték a színelőadást, melyben a valódi nemzeti öröket lassan felfalta a diszmagyaros hóbörgés, az igazi reformgondolatok pedig eltűntek a nemzeti önhittség lila ködében. Az biztos, hogy a történelem folyamán nem Pulszky Károly az egyetlen, aki a felszínese politikizálók, magukat nemzeti rebellisnek tartók asszisztenciájával vérzett el.

S a tanulság majd száz év távlatából is szomorú. Az ellenzék addig tudja betölteni politikai egysúlyt tartó hivatását, amíg toleránsabb, mint a hatalom, s ha toleranciáját legelőször saját táborán belül kamatoztatja. Különben szétaprozódik, csökken az ereje s végül lefejezi önmagát. A művelt, világát járt európai kormány és ellenzék együtt tette el láb alól, mint ahogy együtt vitte az országot is a katasztrófa felé, egyenesen az első világháború lövészárkaiba. Pulszkyt az a tábor segítette a másvilágra, melynek zászlajára még nemrég az oktatás és művelődés ügye a legnagyobb betűkkel volt felírva. S ugyanezen zászló alatt vonulók kisszerű konspirációval bemocskolják azt az embert, aki komolyan vette a jelszót és a küldetést. Mert közben a zászló alatt megszaporodtak a tehetségtelenebb, ám nagyszájú hazárdörök, akik személyes kis politikai sikereiknek ellenlábását látták felkészültebb, intelligensebb képviselőtársukban.

A tanulság lehangoló. Legyen konzervatív hatalmat támogató, vagy azzal szembenálló erő: ha a kulturálatlanság talaján áll, nem épít, hanem rombol; teljesen mindegy, hogy hanyadik századot írunk. Ugyanis egy bölcs, előre tekintő hatalomnak tudnia kell, a tartós győzelemhez erkölcsi és szellemi fölényre van szüksége; de a bölcs ellenzéknek is tudnia kell, hogy a jó program megalkotásához, véghezviteléhez nem elég az erő és az oly szent akarat, ahhoz éss is szükségeltetik.

Es mégis — mily fájó paradoxon —, hogy a tudatlanság, okatlan düheben, legelőször a tudás fáját vágja ki, ahelyett, hogy gyümölcseivel csillapítaná kisebbségi érzéseiből táplált szorongását.

PACSIKA EMÍLIA